

GIPERTONIK KRIZLAR

*Ibadullayeva Parizoda**Samarqand davlat tibbiyot universiteti**Davolash ishi fakulteti 2-bosqich talabasi.**Ilmiy rahbar-SamDTU ichki kasalliklar**propedevtikasi kafedrasasi assistenti**tayanch doktorant(PhD)**Berdiyev Doniyor Hasan o'g'li**Samarqand-2026*

Annotatsiya: Ushbu maqolada gipertonik krizlarning zamonaviy tibbiyotdagi o'rnini, ularning etiologik omillari, patogenez mexanizmlari, klinik kechishi hamda diagnostika va davolash usullari batafsil tahlil qilinadi. Gipertonik kriz arterial gipertenziyaning eng og'ir va hayot uchun xavfli asoratlardan biri bo'lib, u qon bosimining keskin oshishi va maqsad organlarning (yurak, miya, buyrak, ko'z to'qimalari) shikastlanishi bilan tavsiflanadi. Maqolada gipertonik krizlarning asoratli va asoratsiz shakllari o'rtasidagi farqlar, ularning klinik ahamiyati hamda tezkor tashxis qo'yish zarurati yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy klinik protokollar asosida davolash tamoyillari, farmakologik vositalarning qo'llanilishi va bemorlarni boshqarish strategiyalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: arterial gipertenziya, gipertonik kriz, qon bosimi, yurak-qon tomir tizimi, davolash

Kirish: Arterial gipertenziya butun dunyo bo'yicha keng tarqalgan surunkali kasalliklardan biri bo'lib, yurak-qon tomir tizimi kasalliklari orasida yetakchi o'rin egallaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining sezilarli qismi yuqori qon bosimi bilan yashaydi va bu ko'rsatkich yil sayin ortib bormoqda. Arterial gipertenziya o'z vaqtida nazorat qilinmasa, turli og'ir asoratlarga, jumladan gipertonik krizga olib keladi. Gipertonik kriz — bu arterial qon bosimining keskin va tez ko'tarilishi bilan kechadigan o'tkir patologik holat bo'lib, u organizmning muhim organ va tizimlariga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Ayniqsa, miya, yurak va buyrak kabi hayotiy ahamiyatga ega organlar ushbu holatda eng ko'p zararlanadi. Natijada insult, miokard infarkti, o'pka shishi kabi og'ir asoratlar rivojlanishi mumkin. So'nggi yillarda turmush tarzining o'zgarishi, stress omillarining ortishi, noto'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollikning kamayishi hamda zararli odatlarning keng tarqalishi gipertonik krizlar sonining oshishiga sabab bo'lmoqda. Shu bilan birga, bemorlarning dori vositalarini noto'g'ri qabul qilishi yoki umuman davolanishga rioya qilmasligi ham muhim risk omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy tibbiyotda gipertonik

krizlarni erta aniqlash, to'g'ri tasniflash va samarali davolash muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bu holatni tezkor va to'g'ri boshqarish nafaqat bemorning hayotini saqlab qoladi, balki kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan og'ir asoratlarning oldini olishga yordam beradi. Shu bois, gipertonik krizlarning etiologiyasi, patogenezi, klinik xususiyatlari va davolash tamoyillarini chuqur o'rganish zamonaviy tibbiyotning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Dolzarbliqi: Hozirgi kunda ko'pchilik odamlar yuqori qon bosimi kabi muammoga duch kelishmoqda. Tez-tez qon bosimning ortishi gipertonik kasallikning paydo bo'lishiga olib keladi. Biroq, o'z-o'zidan, surunkali shaklga ega bo'lgan gipertonik kasallik hayotga to'g'ridan-to'g'ri xavf tug'dirmaydi, lekin bu birinchi navbatda yurak-qon tomir tizimining a'zolari bilan bog'liq jiddiy asoratlar paydo bo'lishi uchun xavf omilidir. Shunga qaramay, gipertonik kasallikning kuchayish davri ham bor. Tibbiyotda bu gipertonik kriz sifatida tanilgan.

Asosiy qism: Shuni yodda tutish kerakki, gipertonik kriz bu faqatgina birdan qon bosimi ko'tarilishigina emas. Qon bosimining epizodik ko'tarilishi nisbatan sog'lom odamlarda ham kuzatiladi, masalan, jiddiy jismoniy kuch ishlatishda, jiddiy stress holatlarida va hokazo. Qon bosimining ko'tarilishidan tashqari, gipertonik kriz, shuningdek, umumiy qon aylanishi yetishmasligini ko'rsatadigan bir qator alomatlar bilan tavsiflanadi.

Bundan tashqari, kriz bir necha soat yoki hatto kunlar davom etadigan yetarlicha uzoq holat. Gipertonik kriz, qoida tariqasida, terapevtik usullarni qo'llamasda, o'z-o'zidan o'tmaydi, agar u mustaqil yechim topsa ham, ichki a'zolarga jiddiy zarar yetkazgan bo'ladi. Shuni yodda tutish kerakki, samarali gipotenziv (qon bosimini tushuruvchi) preparatlar kashf qilinishidan oldin, og'ir gipertonik krizga uchraganidan keyin bemorlarning o'rtacha umr ko'rish davomiyligi 2 yildan ortiq bo'lmagan.

Shuningdek, ommaviy fikrlarga qaramay, gipertonik krizning asosiy alomati, qon bosimining har qanday odam uchun universal, aniq bir qiymatgacha ko'tarilishi emas. Bularning barchasi bemorning o'ziga xos xususiyatlariga va uning gipertonik kasallik rivojlanish darajasiga bog'liq. Ba'zida gipertonik kriz me'yoriy bosim ko'rsatkichlari fonida rivojlanishi mumkin. Shunday qilib, ayrim bemorlar qon bosimining 140/90 mm.sim.ust ko'rsatkichida o'zlarini juda yomon his qilishi, boshqalari esa 180/100 mm.sim.ust da ham biron noqulaylik sezmasligi mumkin. Shuning uchun yuqori bosim bilan birga kuzatiladigan boshqa alomatlar ham juda muhimdir.

GIPERTONIK KRIZNING TARQALGANLIGI

Gipertonik kriz erkaklarga qaraganda ko'proq ayollarda uchraydi. Kriz insonda birinchi marta paydo bo'lgan bo'lsa, kelajakda bu holat yana takrorlanishi mumkin.

Gipertonik kriz yurak-qon tomir tizimining eng keng tarqalgan kasalliklardan biri. Ayni paytda, statistik ma'lumotlarga ko'ra, aholining bu holat haqida xabardorligi juda past. Kishilarning taxminan 40 foizi hayotida kamida bir marta gipertonik inqirozni boshdan kechirgan. Shu bilan birga, bu holatni faqatgina ayollarning 60 foizi va erkaklarning 40 foizigina bilishgan. Ayollarning 45% va erkaklar 20% bu holatni oldini olish uchun zarur bo'lgan dori-darmonlarni qabul qilishadi.

GIPERTONIK KRIZNING SABABLARI

Gipertonik krizning kelib chiqishi uchun javob beradigan asosiy sababchi — gipertonik kasallikdir. Shu bilan birga, bu vaziyat boshqa kasalliklarda yuzaga keladigan ikkilamchi gipertoniyalarda ham kuzatilishi mumkin:

- Yurak ishemik kasalligi;
- Buyrak kasalligi (pielonefrit, glomerulonefrit, surunkali buyrak yetishmovchiligi, buyrak-tosh kasalligi);
- Bosh jarohatlari;
- Insult;
- Gipertireoz;
- Alkogolizm;
- Gormonal muvozanatning buzilishi;
- Aorta aterosklerozi;
- Qandli diabet;
- Tizimli qizil yuguruk,
- Homilador ayollarning nefropatiyasi.
- Gipertonik kriz kelib chiqishiga turtki beruvchi omillar

quyidagilardir:

- Kamharakat hayot tarzi;
- Ortiqcha vazn;
- Qandli diabet;
- Yurak ishemik kasalligi;
- Qahva yoki kofeinli ichimliklarni suiste'mol qilish;
- Prostata bezining adenomasi;
- Ayollarda klimaks davri;
- Feoxromositoma;
- Osteoxondroz;
- Vegeto-tomir distoniyasi;
- Stress va depressiya;
- Ko'p miqdorda suyuqlik yoki osh tuzi qabul qilish;
- Ob-havo (isishi yoki sovushi) va atmosfera bosimining o'zgarishi, iqlim zonalarining o'zgarishi;

- Gipotenziv dorilarni qabul qilish rejimiga rioya qilmaslik (gipertonik bemorlarda);
- Kechalari uxlamaslik;
- Ba'zi dori-darmonlarni dozasini oshirib yuborish (adrenomimetik, erlik quvvatini kuchaytirish uchun preparatlar).

Shuningdek alohida yomon odatlar — chekish va alkogolizm haqida aytish kerak. Spirtli ichimliklar ichuvchi odamlar yuqori qon bosimi muammolaridan oddiy odamlarga qaraganda ikki marotaba ko'proq aziyat chekishi, bitta chekilgan sigareta esa qon bosimini 30 mm.sim.ust. ga ko'tarishi mumkinligi aniqlangan. Spirt va nikotin kapillyar qon aylanishning yomonlashuviga va kichik tomirlar zararlanishiga olib kelishi aniqlangan.

Natijalar va Xulosa: Gipertonik krizlar boshqa kasalliklar yo'qligida hech qachon sodir bo'lmasligi tufayli, uning oldini olish uchun profilaktik chora-tadbirlar avvalambor o'z ichiga asosiy kasalliklarni — gipertoniya, ishemiya, osteoxondroz, buyrak kasalligi, endokrin anomaliyasini davolashni oladi. Gipertoniya dan aziyat chekadigan kishilarga kundalik tutib, har kungi qon bosimini yozib borish va shifokor tavsiya qilgan dorilarni qabul qilish tavsiya etiladi. Kimning organizmi ob-havo o'zgarishlariga sezgir bo'lsa, ob-havo ma'lumotlarini oldindan kuzatib borish va shunday kunlarda profilaktik choralarga amal qilish kerak bo'ladi. Bundan tashqari, kardiolog bilan muntazam ravishda maslahatlashib turish kerak. Shuningdek parhez ham juda muhim ahamiyatga ega. Ratsionda qon bosimining ko'tarilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan oziq-ovqatlar — tuzlangan, dudlangan, marinadlangan, achchiq mahsulotlar, fast-fud bo'lmasligi kerak. Suv iste'moli ham cheklangan bo'lishi kerak. Qahva, ayniqsa, achchiq qahva ichish ham tavsiya etilmaydi.

Gipertonil krizlar, odatda, qisqaruvchi miokard mushagi funksiyasi, modda almashinuvi, arteriyalar tonus va holatidagi buzilishlarida yuz berishi sir emas. Shuning uchun oziq-ovqat mikroelementlar va vitaminlarga boy bo'lishi kerak, ularning mavjudligi yurak-qon tomir tizimining salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, bu kaliy, kaltsiy va magniy, shuningdek A, B, C, E vitaminlari. Agar krizlar vegeto-tomir buzilishi, kamharakatlik, stress natijasida rivojlangan bo'lsa, shifobaxsh mashqlar bajarish, stress darajasini pasaytirish va ortiqcha charchamaslik kerak. Bundan tashqari, yomon odatlarni — chekish, spirtli ichimliklarni iste'mol qilishni tashlash kerak.

Gipertonik kriz — hayot uchun xavfli holat bo'lib, o'z vaqtida tashxis qo'yish va to'g'ri davolash orqali og'ir asoratlarning oldini olish mumkin. Profilaktika sifatida arterial gipertenziyani nazorat qilish, sog'lom turmush tarziga rioya qilish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ichki kasalliklar propedeutikasi: darslik/A.G. Gadayev, M.Sh. Karimov, X.S. Axmedov. – Toshkent: Muharrir, 2023. – 712 bet.

2. Пропедевтика внутренних болезней : учебник / А. Гадаев, М.Ш. Каримов, А.Г. Кучер, Х.С. Ахмедов. – Ташкент: Muharrir, 2024. –792 стр
 3. Ichki kasalliklar propedevtikasi: darslik/A.G. Gadayev, M.Sh. Karimov, X.S. Axmedov. – Toshkent: Muharrir nashriyoti, 2022. – 712 bet. – Adadi 700
- Toshkent :
 4. Ichki kasalliklar propedevtikasi: darslik/Гадаев А., Muharrir nashriyoti, 2018. - 712 с. adadi 1000.
 5. Ichki kasalliklar propedevtikasi. O`quv qo`llanma/Gadaev A., T., 2012+2014.
 6. Пропедевтика внутренних болезней: учебник/А.Н. Мухин, В.С. Моисеев. – 2-е изд., доп. и перераб. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 848 стр: ил. – Тираж 2000. + 2013. Internet saytlar
1. <https://mt.sammu.uz>
 2. <http://www.ziyonet.uz>
 3. <http://www.edu.uz>
 4. <http://www.pedagog.uz>